

עונת־החפירות השלישית ביפו העתיקה

מאת

י. קפלן

עונת־החפירות השלישית ביפו העתיקה נפתחה באוגוסט 1958 ונמשכה ארבעה חדשים. החפירות התנהלו על־ידי כותב הטורים האלה מטעם "מוזיאון יפו" (שבו מרוכזים ממצאי החפירות של המדור הארכיאולוגי של עיריית תל־אביב—יפו), בשיתוף־פעולה עם אגף העתיקות של משרד החינוך והתרבות.

החפירות נערכו בעיקר בשתי גזרות (B ו־C). בשני צדי החפירה של שנת 1956 (להלן: שטח A) ובחלקו הדרומי של שטח־החפירה זה; ואילו בחלקו הצפוני של אותו שטח, בין חומת־הכניסה של השכבה IV (סוף תקופת הברונזה המאוחרת), בוצעו בדיקות נוספות בלבד.

סדר־השכבות, כפי שנקבע בעונת־החפירות השנייה (ידיעות, כ, עמ' 192), לא שונה, פרט לשכבה VI, שמטעמים חדשים צורפה לשכבה V (השכבה V מכילה אפוא את שרידי השער ואת חומת־הכניסה, שבעבר היוו חלק של השכבה VI).

המסקנה העיקרית, שהוסקה מחפירות העונה, היא שהחפירות בוצעו עד כה בשטח של מצודת־העיר מתקופת הברונזה התיכונה ב'. בשטח זה שרדו קטעי חומות עבות מתקופת הברונזה התיכונה ב' בשיפוע העולה מצפון כלפי דרום. בין קטעי־חומות אלה ומעליהם הוקמו, מתחילת תקופת הברונזה המאוחרת ואילך, מבנים שונים, שלא היו חבויים ברובם בצדי החומות העתיקות של תקופת הברונזה התיכונה ב' ושנהרסו בתקופה ההלניסטית ובתקופה הערבית בת־זמננו. בני תקופות אלו העמיקו לחפור בשטח וליישרו, באופן שבכמה מקומות היו מונחים השרידים ההלניסטיים או הערביים על ביצורי תקופת הברונזה התיכונה ב', ללא שיירי שכבות ביניים.

שתי חומות־הכניסה אל העיר (מן השער פנימה), השייכות לשכבות IV ו־V, שבהן נערכו עכשיו בדיקות נוספות, היוו את נקודת־המפתח בחפירות של העונה השלישית. בבדיקות הנ"ל נמצאו שתי אבני־גזית ממזוזת שער העיר של השכבה V, ועליהן סימנים בכתב־החרטומים. הן נתגלו בהיותן

ניצבות (בשימוש משני) בפינות של חומת־הכניסה של השכבה IV, בצד מערב, ונקבעו במקום זה, כנראה, לשם הגנה על פינות החומות בפני פגיעה אפשרית של בהמות משא ורכב. מסתבר, שהבונים של חומת־הכניסה של השכבה IV לא נתנו את דעתם על סימני הכתב המצרי, שכן האבנים נמצאו מקוטעות. סימני־הכתב שמעל לאחת מהן היו מופנים כלפי פנים החומה, ואילו השנייה נמצאה הפוכה על ראשה. הבדיקה העלתה, ששתי האבנים הן ממקומות מקבילים בשתי המזוזות של שער השכבה V, והן הכילו את חלקם הנותר של תארי המלך, ששמו היה חרוט לארכן של שתי מזוזות השער. בכך הושלמו התארים שעל האבן הבודדת. שנתגלתה בעונת־החפירות של שנת 1956. בכתובת שעל שתי האבנים הצמודות ניתן מכלול תארו של רעמסס ב': "הורוס, השור החזק, אהוב אלת האמת, מלך מצרים העליונה והתחתונה..." (כפי ששיער, בצדק, פרופ' אולברייט בשעת ביקורו ביפו בשנת 1957, כשראה את האבן הראשונה בלבד).

עובדה נוספת הראויה לציון היא, ששער רעמסס ושני היסודות של חומת־הכניסה שלצדו היו מונחים על שרידים של שלב קדום מתקופת הברונזה התיכונה ב', כשמשני צדי הבסיסים של חומת־כניסה אלו נשתמרו בגובה של למעלה משני מטרים. קטעי חומות מלבני־טיח, שאף הן מתקופת הברונזה התיכונה ב'. מכאן ניתן אפוא להסיק, שלשם בניית השער והכניסה נפרצו מבחוץ קטעי חומות מתקופת הברונזה התיכונה ב'; ואכן, בצדה הימני של החפירה נתגלה בבירור קו־החתך של פריצה זו.

בקטע הדרומי של שטח־החפירה A, שהיה מרוצף לוחות־אבן, הוסרו הלוחות, ומתחתיהם נתגלו ארבעה מפלסי־בנייה מן המאות ה־15 וה־14 לפסה"נ, כשהמבנה התחתון מונח על מבנים מתקופת הברונזה התיכונה ב'. במפלסי־בנייה אלה נמצאו שברי־חרס דו־צבעיים, שברי כלי־יבוא מקפריסין וכמה כלי־יבוא ממצרים.

בגזרה הדרומית B נתגלו שרידי בניין מן התקופה הצלבנית והתקופה הערבית בת־זמננו, כשהם מונחים על שכבות חלקלקה של תקופת הברונזה התיכונה ב', המורכבות לסירוגין מכורכר לבנבן ומאדמה כבושה חומה. בגזרה הצפונית C נתגלה, בין השאר, מעל לקטע חומה מהתקופה הכנענית התיכונה, לוקוס של כלים מן המאה ה־15, ומעליהם שרידי יסוד של חומת־אבנים הלניסטית, שהיתה קשורה במבנה הקאזמאטי, שנתגלה בעונת־החפירות של שנת 1956. ממזרח לקטע זה של החומה נתגלו שיירי חומה

הלניסטית אחרת, מקבילה לראשונה, שאבניה נלקחו, כנראה, לבניין החומה הראשונה. כמו־כן נחשפו כאן שרידי מגדל מן המאה הראשונה לספה"נ. בסיכום הדברים אפשר לציין, שבעקבות קביעת זמנו של שער השכבה V יש להניח, ששתי השכבות IV ו־V משתרעות על־פני המאה ה־ג; ששריפת שער רעמסס ב' חלה, כנראה, בסוף ימיו, עם התערערותו של השלטון המצרי בארץ, כלומר, ברבע השלישי של המאה ה־ג; ואילו שריפת השער של השכבה IV התרחשה, כנראה, כפי שכבר הזכרנו בדין־וחשבון על חפירות העונה השנייה, בימי רעמסס ג', בעקבות פלישתם של גויי־הים לאגן המזרחי של הים־התיכון.

(למאמר זה ר' לוחות י"ג—י"ד)